

نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی

دکتر رستم جلالی^۱

چکیده

مقدمه: در پژوهش‌های کیفی نمونه‌گیری توسط نوع پژوهش مشخص می‌شود، ولی اکثر پژوهش‌های منتشر شده نوع پژوهش را مشخص نکردند. با این وصف راهبرد جدید در پژوهش‌های کیفی استفاده از انعطاف‌پذیری حداکثر به جای رعایت دقیق چارچوب می‌باشد. این مطالعه مروری برای مشخص نمودن انواع روش‌های نمونه‌گیری با استفاده از مقالات معتبر و کتاب‌های در دسترس انجام گردید.

روش: جستجوی الکترونیکی با استفاده از پایگاه‌های داده‌ای مانند Scopus، Cinahl، Medline، Sciencedirect، Proquest و Psychinfo با کلید واژه‌های پژوهش‌های کیفی و نمونه‌گیری انجام شد.

یافته‌ها: روش‌های نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی اگرچه تحت عنوان هدفمند نام برده شدند، ولی این روش‌ها می‌توانند شامل طیف وسیعی از نمونه‌گیری‌ها شامل سهمیه‌ای، گلوله برفی، نظری، موارد حاد، همگن، پشت سر هم، معیاری و ترکیبی باشند.

نتیجه‌گیری: نمونه‌گیری در پژوهش کیفی سعی در تعیین گروه‌های ویژه‌ای از مردم را دارد که دارای ویژگی‌هایی هستند یا در موارد مشابهی از پدیده اجتماعی مورد پژوهش زندگی می‌کنند. شرکت‌کننده بدان دلیل انتخاب می‌شود که قادر به کشف دیدگاهی مشخص از رفتار مربوط به پژوهش است. اگرچه منافع پژوهش کیفی در مراقبت سلامت به طور فزاینده‌ای توسط افراد دانشگاهی و پزشکان شناخته شده است، ولی کژفهمی‌هایی در مورد فلسفه اساسی و راهبرد متدولوژیک باقی‌مانده است. فرایند نمونه‌گیری یکی از علل ابهام در پژوهش‌های کیفی می‌باشد. در واقع نمونه‌گیری یک مورد پیچیده در پژوهش‌های کیفی است. روش‌های زیادی از نمونه‌گیری در نشریات پژوهش‌های کیفی وجود دارد، ولی عدم وضوح و همپوشانی انواع نمونه‌گیری کاملاً مشخص است.

کلید واژه‌ها: پژوهش‌های کیفی، نمونه‌گیری هدفمند، نمونه‌گیری

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۰/۲۳

تاریخ دریافت: ۹۱/۸/۱۵

ارجاع: جلالی رستم. *نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی*. مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت ۱۳۹۱؛ ۱ (۴): ۳۱۰-۲۰.

مقدمه

نوع پژوهش را مشخص نکردند. با این وصف راهبرد جدید در پژوهش‌های کیفی استفاده از انعطاف‌پذیری حداکثر به جای رعایت دقیق چارچوب می‌باشد که این رویکرد تحت عنوان توده‌گرایی بریتانیایی نامیده می‌شود (۱).

ابهاماتی در نمونه‌گیری پژوهش‌های کیفی وجود دارد؛ به خصوص اگر دانش فرد در رابطه با نمونه‌گیری از استنباط آماری سرچشمه گرفته باشد. روش‌های پژوهش کیفی به دنبال نشان دادن کلیت و دانش زمینه‌ای از پدیده مورد پژوهش می‌باشند. یک هدف عمده پژوهش کیفی افزایش

روش‌های پژوهش کیفی طی چند دهه گذشته در پژوهش‌های پرستاری عمومیت پیدا کردند. همزمان با گسترش پژوهش‌های کیفی در طی چند دهه گذشته، به دلیل مشخص نبودن روش‌ها و فرایندها مورد انتقاد قرار گرفتند. اکثر پژوهش‌های کیفی چاپ شده، اطلاعات ناکافی از ویژگی‌های نمونه(ها)، پژوهش، نوع و روش نمونه‌گیری داشتند. در پژوهش‌های کیفی نمونه‌گیری توسط نوع پژوهش مشخص می‌شود. با این وجود اکثر پژوهش‌های منتشر شده

۱- استادیار گروه پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

درک از پدیده مورد پژوهش است. از این رو یکی از تعهدات پژوهشگر کیفی توصیف غنی از یافته‌ها است تا بتوان آن را در موقعیت‌های مشابه به کار گرفت (۲). پژوهش‌های کیفی از توصیف عمیق و غنی استفاده می‌کنند تا درک افراد را از مفاهیم بیشتر نمایند و روی درک وسیع‌تر نظری تأثیر بگذارند؛ چرا که یک پژوهش کیفی خوب به تعمیم‌پذیری خوب بیش از استنباط آماری توجه دارد.

نمونه‌گیری در پژوهش کیفی سعی در تعیین گروه‌های ویژه‌ای از مردم دارد که دارای ویژگی‌هایی هستند و یا در موارد مشابهی از پدیده اجتماعی مورد پژوهش زندگی می‌کنند. شرکت‌کننده بدان دلیل انتخاب می‌شود که قادر به کشف دیدگاهی مشخص از رفتار مربوط به پژوهش است. پژوهشگران کیفی از تکنیک‌های نمونه‌گیری غیر احتمالی استفاده می‌کنند. اساس نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی، مناسب بودن با هدف یا کیفیت نمونه‌ها می‌باشد. برای مشخص شدن این کیفیت بایستی سؤال‌هایی مانند چه کسی به عنوان نمونه انتخاب شود؟ آیا شرکت‌کننده‌ها بر روی دانش و فهم آن می‌توانند تأثیرگذار باشند؟ منشأ و مبنای استفاده از این نمونه چه بوده است؟ چگونه بیماران انتخاب شدند؟ و معیارهای ورود و خروج پژوهش چه بوده است؟ پرسیده شود (۳).

پژوهش‌هایی که روش‌های کیفی را به کار بردند، معمولاً درصدد دسته‌بندی رفتار یا نگرش‌های متفاوت بودند و سعی داشتند تا بین افراد معمول و غیر معمول افتراق قایل شوند. نمونه‌ها بدان امید انتخاب می‌شدند که دیدگاه‌های ویژه تحت بررسی قرار گیرد. راهنمای کلی برای نمونه‌گیری که بایستی در پژوهش کیفی انجام گیرد، وجود نداشت و پژوهشگران خودشان تصمیم می‌گرفتند که چه روش نمونه‌گیری برای پژوهش خود مناسب است. حتی از روش‌های نمونه‌گیری کمی در پژوهش‌های کیفی استفاده گردیده است (۴).

در پژوهش‌های کیفی به طور معمول تعداد نمونه کمتری احتیاج است. علت آن فرض متفاوت در مورد دانش در پژوهش‌های کیفی به نسبت پژوهش کمی می‌باشد. در پژوهش‌های کمی به دلیل اعتبار خارجی نیاز به نمونه‌گیری تصادفی و تعداد نمونه بیشتری وجود دارد. علت دیگر کم

بودن تعداد در پژوهش کیفی آن است که در پژوهش کیفی متغیرها پژوهش نمی‌شوند، بلکه موارد (اشخاص یا جمعیت‌ها) پژوهش می‌شوند. در پژوهش کیفی به دنبال موردی هستند که غنی از اطلاعات باشد و بینشی نسبت به پدیده مورد پژوهش به دست بدهد. همین مسأله غنی بودن، نیاز به موارد بیشتر را کاهش می‌دهد.

حجم زیاد اطلاعات جمع‌آوری شده زمانی مشهود است که شخصی بیش از یک بار مورد مصاحبه قرار گیرد. حتی زمانی که تعداد موارد بین ۵ تا ۱۰ نفر است، صدها صفحه اطلاعات در اختیار می‌گذارند. تحلیل این اطلاعات در ذهن پژوهشگر انجام می‌گیرد. بنابراین نباید اطلاعات بیش از ظرفیت ذهن پژوهشگر باشد. در نهایت علت کم بودن تعداد موارد در پژوهش کیفی آن است که در این پژوهش ممکن است افراد مشخصی نباشند، بلکه تجارب، حوادث و یا رویدادها باشند (۵).

پاسخ یگانه‌ای برای تعداد شرکت‌کنندگان در پژوهش کیفی وجود ندارد، ولی حجم نمونه در پژوهش‌های مشابه می‌تواند یک معیار باشد. همچنین وسعت و عمق پدیده تحت پژوهش عامل دیگری علاوه بر محدودیت زمانی، بودجه و محل جغرافیایی پژوهشگر می‌باشد. اگر چه بهتر است برای برآورد یک پژوهش مقدماتی انجام گیرد (۲). همچنان که گویا بودن و نماینده جامعه بودن طراحی پژوهش کمی را قدرت می‌بخشد، در پژوهش‌های کیفی نیز نمونه‌گیری هدفمند باعث قدرتمندی پژوهش می‌شود. دلیل این امر این است که پژوهش‌های کیفی با هدفی مانند فهم یک فرهنگ، توصیف یک تجربه یا تکامل یک تئوری انجام می‌گیرد. استراتژی نمونه‌گیری قوی کیفی بر اساس هدف پژوهش و مدل مفهومی ابتدایی پژوهشگر از پدیده می‌باشد. همچنین نمونه‌گیری بر اساس طرح پژوهش، واحد تحلیل و استراتژی‌های جمع‌آوری اطلاعات می‌باشد. به عنوان نمونه در یک پژوهش اتنوگرافی که واحد تحلیل یک جمعیت است، تعداد نمونه یک می‌باشد (۵).

اگرچه منافع پژوهش کیفی در مراقبت سلامتی به طور فزاینده‌ای توسط افراد دانشگاهی و پزشکان شناخته شده است،

دارند، مشغول شود. همچنین پژوهشگر می‌تواند با یک آگهی تبلیغاتی از طریق نشریات و دیگر رسانه‌ها یا درخواست عمومی از افراد دعوت به عمل آورد (۸).

Curtis و همکاران با اشاره به نمونه‌گیری هدفمند در پژوهش‌های کیفی و عدم انتخاب نمونه‌ها بر اساس احتمالات آماری مواردی همچون کم بودن نمونه‌ها، بررسی کامل نمونه، کثرت اطلاعات هر نمونه، عدم انتخاب نمونه پیش از شروع مطالعه و انتخاب آن‌ها به صورت تبعی (پی در پی) را به عنوان اصول نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی یادآوری نمودند. آن‌ها خاطر نشان کردند که انتخاب نمونه بر اساس مفاهیم شکل گرفته است. چه این مفاهیم به صورت چارچوب نظری باشد که به سؤال پژوهش پاسخ دهد و چه تئوری باشد که از استقراء مشتق شده از داده به دست آمده باشد. پژوهش کیفی بایستی در مورد دلایل انتخاب نمونه انعکاسی و روشن باشد؛ چرا که کاربردهای اخلاقی و نظری که از این انتخاب‌ها برخاسته است، شامل موارد خاص می‌شود و عده‌ای دیگر را خارج می‌کند. نمونه‌های کیفی برای تعمیم‌پذیری تحلیلی احتمالی و نه تعمیم‌پذیری آماری طراحی شده است (۹).

معیارهایی که برای نمونه‌گیری ذکر کردند، شامل استراتژی نمونه‌گیری باید با چارچوب نظری و سؤال پژوهش مرتبط باشد و نمونه بایستی اطلاعات غنی را در مورد پدیده مورد پژوهش تولید کند. همچنین نمونه بایستی تعمیم‌پذیری یافته‌ها را نشان دهد و توصیف یا تشریحی قابل باور را ارائه دهد. از طرفی بایستی اخلاقی بودن استراتژی نمونه‌گیری، کسب رضایت آگاهانه و امکان‌پذیر بودن برنامه نمونه‌گیری (هزینه، پول، زمان و دسترسی) را در نظر داشت (۸).

پژوهشگر در پژوهش‌های کیفی در انتخاب استراتژی نمونه‌گیری باید به سؤال‌هایی مانند هدف پژوهش، جامعه هدف، خارج و وارد شونده‌ها از نمونه، هزینه، مدت گزارش یافته‌ها، تعداد پژوهشگران توانمند، روش نمونه‌گیری، روش تحلیل داده‌ها، روش جمع‌آوری اطلاعات، معیار نمونه‌ها و مدت مصاحبه، تعداد نمونه، چارچوب نمونه‌گیری و چگونگی به کارگیری شرکت‌کنندگان پاسخ دهد (۱۰).

در پژوهش‌های کیفی نوع نمونه‌گیری به کار گرفته شده

ولی کژفهمی‌هایی در مورد فلسفه اساسی و راهبرد روش‌شناسانه باقی‌مانده است. فرایند نمونه‌گیری یکی از علل ابهام در پژوهش‌های کیفی می‌باشد. این که چرا نمونه‌گیری تصادفی برای پژوهش‌های کیفی کاربرد ندارد، به دلایل زیر می‌باشد.

تعداد نمونه در پژوهش‌های کیفی کم می‌باشد. حتی اگر نمونه‌ای گویا از جامعه مدنظر باشد، خطای نمونه‌گیری به حدی بالاست که تورش‌های بزرگ و غیر قابل اجتنابی را به همراه دارد. از طرفی برای یک نمونه تصادفی بایستی تمام ویژگی‌های جامعه مورد پژوهش شناخته شده باشد که این کار در پژوهش‌های کیفی پیچیده امکان‌پذیر نیست. همچنین در نمونه‌گیری تصادفی، جامعه برای مشخص کردن ویژگی‌هایی است که دارای توزیع نرمال باشند، ولی شواهدی دال بر نرمال بودن توزیع مواردی مانند ارزش‌ها، باورها و نگرش‌ها به عنوان مرکز ثقل پژوهش‌های کیفی وجود ندارد. جامعه‌شناسان می‌گویند که افراد در موقع مشاهده، فهم و تعبیر یکسان نیستند (۶).

Munhall معتقد است که در پژوهش‌های کیفی نمونه برای معنی و نه برای تکرار است. یعنی در پژوهش کیفی به دنبال چه مقدار و چه تعداد نیستند، بلکه به دنبال «چه» هستند. از این رو افراد در پژوهش کیفی با دو معیار انتخاب می‌شوند. یکی شامل تناسب بین تجربه آن‌ها و سؤال پژوهش، چیزی که تحت عنوان تناسب تجربه Experiential fit نامیده می‌شود. معیار دیگر وجود ویژگی‌های یک مطلع خوب Good informant که تحت عنوان کیفیت شخصی شرکت‌کننده نامیده می‌شود. در این مورد تمایل شرکت‌کننده یک اصل مهم به حساب می‌آید (۷). علاوه بر معیارهای انتخاب برای به دست آوردن نمونه خوب بایستی مواردی را در نظر داشت که در ادامه ذکر شده است.

فرایند زمان‌بر است و صبور می‌خواهد. دسترسی به شبکه‌های اجتماعی موجود (دوستان، همکاران و دیگر مرتبطین پرسنل) می‌تواند در به دست آوردن اطلاعات اساسی و تسهیل ورود مفید باشد؛ چرا که اعتماد در سطحی بالا مورد نیاز است. همچنین برای فهم بهتر عرصه و بهبود ارتباط، پژوهشگر می‌تواند در عرصه یعنی جایی که نمونه‌ها قرار

همپوشانی انواع نمونه گیری ها کاملاً مشخص است. به خصوص نمونه گیری نظری و هدفمند بیشتر به جای هم مورد استفاده قرار می گیرند و ترمینولوژی واحدی برای انواع نمونه گیری در پژوهش های کیفی وجود ندارد (۱۱).

روش

جستجوی الکترونیکی با استفاده از پایگاه های داده ای مانند Proquest، Cinahl، Medline، Sciencedirect، Scopus و Psychinfo با کلید واژه های پژوهش های کیفی و نمونه گیری انجام شد. تعداد ۴۵ مقاله و کتاب بررسی شد، ولی به دلیل همپوشانی مطالب و تکراری بودن فقط ۲۳ منبع مورد استفاده قرار گرفت.

یافته ها

روش های نمونه گیری در پژوهش های کیفی اگرچه تحت عنوان هدفمند نام برده شدند، ولی این روش ها می توانند شامل طیف وسیعی از نمونه گیری ها شامل سهمیه ای، گلوله برفی، نظری، موارد حاد، همگن، پشت سر هم، معیاری و ترکیبی باشند که این نمونه گیری ها در ادامه مورد بحث قرار می گیرد.

نمونه گیری هدفمند (Purposive Sampling)

گاهی تحت عنوان نمونه گیری قضاوتی (Judgmental sampling) و حتی نمونه گیری نظری نامیده می شود. این روش انتخاب آگاهانه شرکت کننده های خاص توسط پژوهشگر می باشد. همه تلاش ها برای وارد کردن نمونه ها یا وضعیت های مشخص می باشد. نمونه ها ممکن است از مراقبت های خوب و بد یا بیماران خوب و بد باشند. این روش نمونه گیری ممکن است به همراه بقیه روش های نمونه گیری راهی برای به دست آوردن ایده های ابتدایی در مورد یک موضوع باشد که قبلاً به آسانی بررسی نشده است (۱۲). در این روش شرکت کننده ها توسط پژوهشگر دست چین می شوند؛ چرا که یا به صورت مشخص دارای ویژگی و یا پدیده مورد نظر هستند و یا غنی از اطلاعات در موردی خاص هستند. این روش بیشتر زمانی استفاده می شود که نیاز به نمونه های خبره می باشد (۱۳).

توسط روش پژوهش و عنوان تحت پژوهش تعیین می شود. این راهبرد بر اساس این پیش فرض است که پژوهش های کیفی مشابه پژوهش های کمی ارزشیابی نمی شوند. در پژوهش کیفی به صورت معمول (البته نه اختصاصی) روش های نمونه گیری غیر احتمالی به کار برده می شود.

نوع پژوهش شاخص اصلی انتخاب نوع نمونه گیری است. نمونه گیری نظری (Theoretical sampling) با پژوهش گراند همراه است. این نمونه گیری روشی است که مشاهدات جدید برای کفایت تفاوت های مربوط در تحلیل انتخاب می شوند و این انتخاب نمونه تا به اشباع رسیدن ادامه پیدا می کند. نمونه گیری در پژوهش اتنوگرافی با تعداد شرکت کنندگان در زیر گروه های فرهنگی یا گروه های مورد بررسی معین می گردد. از این رو تعداد شرکت کنندگان را در طی پژوهش نمی توان مشخص کرد.

در پژوهش های خدمات بهداشتی معمول بر آن است که با تعداد ویژه ای از افراد که ویژگی های مناسبی دارند، تماس برقرار می شود تا راه حل های عملی با وجود محدودیت زمان و منابع به دست آید. مطلعین کلیدی در تولید نمونه های پژوهش های اتنوگرافی مهم هستند. آن ها افرادی هستند که دسترسی پژوهشگر را به افراد جامعه آسان می سازند، می توانند اعمال فرهنگی را منعکس کنند و دانش خود را با پژوهشگر اتنوگرافی شریک کنند.

نمونه گیری هدفمند یا قضاوتی، انتخاب آگاهانه افراد یا عناصر مشخص برای پژوهش توسط پژوهشگر می باشد. در پژوهش اتنوگرافی نمونه گیری قضاوتی در رابطه با اعضای شرکت کننده از گروه ها و زیر گروه ها تحت پژوهش انجام می شود. نوع دیگر نمونه گیری در پژوهش اتنوگرافی نیاز به نمونه هایی دارد که افراد دیگر را برای مصاحبه یا شرکت در پژوهش توصیه کند. این نمونه گیری تحت عنوان نمونه گیری گلوله برفی، نمونه گیری فرصت مندانه و یا اسمی نامیده می شود (۱).

در واقع نمونه گیری یک مورد پیچیده در پژوهش های کیفی می باشد و روش های زیادی از نمونه گیری در نشریات پژوهش های کیفی وجود دارد. با این وجود عدم وضوح و

دسته بندی مفهومی و تعیین تمها انجام می گیرد. تصمیمات بعدی است که مشخص می کند مقدار و نوع داده های که بایستی جمع آوری شود، کدام هستند. نمونه گیری و جمع آوری اطلاعات تا زمان اشباع همه دسته ها و تمها ادامه می یابد و بعد از آن دسته و یا تم دیگری اضافه می شود (۱۳). نمونه گیری نظری نیازمند ساختن نظریه های تفسیری از ادغام داده ها و انتخاب نمونه جدید برای آزمایش و ساختن این نظریه می باشد. پژوهشگر همزمان که تئوری تکامل می یابد، نمونه ها را انتخاب می کند. در واقع علاقه فزاینده اساس انتخاب موارد می باشد. استراتژی اصلی برای پژوهش های گراند می باشد، ولی در روش های دیگر کیفی که نیازمند تفسیر می باشد نیز کاربرد دارد (۶).

نمونه گیری سهمیه ای (Quota sampling)

نمونه گیری سهمیه ای نوعی روش نمونه گیری قراردادی است. این استراتژی برای اطمینان از ورود انواع خاصی از شرکت کنندگان مانند افراد مؤنث، گروه های اقلیتی، سالمندان، فقرا، ثروتمندان و کم سوادان می باشد. هدف این نوع نمونه گیری تکرار نسبیتی از زیر گروه ها در جامعه می باشد (۱۲). در این روش پژوهشگر رده های جمعیتی و به دنبال آن تعداد شرکت کنندگان هر رده را مشخص می نماید. سپس به روش قراردادی تعداد هر رده تکمیل می گردد (۱۳). این روش نوعی نمونه گیری هدفمند است.

در این نمونه گیری در زمان طراحی پژوهش تصمیم گرفته می شود که چه تعدادی از افراد با چه ویژگی هایی به عنوان شرکت کننده انتخاب شوند. ویژگی ها می تواند شامل سن، جنس، محل سکونت، کلاس، شغل، وضع تأهل و استفاده از روش خاص جلوگیری از حاملگی باشد. این کار باعث تمرکز بر افرادی می شود که تصور می شود بیشتر به تجربه شبیه هستند یا در مورد آن می دانند (۱۵). پژوهشگر دسته های مربوط را مشخص می کند و تصمیم می گیرد که در هر دسته چند نفر باشند. تعداد مردم در دسته های متفاوت ثابت است و توانایی ها برای اطمینان از بعضی تفاوت ها در گروه ها وجود دارد (۱۴). در واقع شرکت کنندگان با معیارهای خاصی برای اطمینان از تنوع در نمونه ها انتخاب می شوند (۷).

نمونه گیری هدفمند جهت افزایش فهم از افراد، گروه های منتخب و تجارب و یا برای توسعه تئوری ها و مفاهیم طراحی شده است. پژوهشگران با انتخاب موارد غنی از اطلاعات که شامل افراد گروه ها، مؤسسات یا رفتارهایی است که بینش کاملی را نسبت به سؤال پژوهش فراهم می کنند، به این مهم دست می یابند (۸). در نمونه گیری هدفمند از قضاوت یک شخص متبحر در انتخاب موارد با هدف ویژه در ذهن استفاده می شود. این نمونه گیری معمولاً در پژوهش های اکتشافی استفاده می گردد و در سه موقعیت مناسب است. الف- برای انتخاب موارد یگانه که به خصوص دارای اطلاعات هستند. ب- برای انتخاب کسانی که دسترسی به جامعه ویژه آنها مشکل است. ج- برای تعیین انواع خاصی از موارد بررسی عمقی یا فهم عمقی مناسب می باشد (۱۴).

نمونه گیری هدفمند یکی از روش های شایع نمونه گیری است که گروه های شرکت کننده بر اساس معیارهای از قبل مشخص شده مربوط به سؤال ویژه پژوهش انتخاب می شوند (۱۵). پژوهشگر در این روش به صورت فعال نمونه های بسیار مولد را برای پاسخ به سؤال پژوهش انتخاب می کند. در این روش می توان چارچوبی از متغیرها را طراحی کرد که روی افراد تأثیر بگذارد. این چارچوب می تواند بر اساس دانش عملی پژوهشگر از منطقه مورد پژوهش، شواهدی از پژوهش و یا بر اساس ادبیات در دسترس باشد. این روش، روشی عقلایی تر از دسته بندی دموگرافیک ساده در پژوهش های اپیدمیولوژیک مانند سن، جنس و کلاس اجتماعی می باشد. اگر نمونه ها برای پژوهشگر شناخته شده باشند، ممکن است دسته بندی بر اساس نگرش عمومی یا باور آنها باشد (۶). هنگامی که نمونه های در دسترس زیاد باشند و پژوهشگر حق انتخاب از میان نمونه ها را داشته باشد، نمونه گیری می تواند به صورت هدفمند تصادفی (Random purposive sampling) و حتی نمونه گیری هدفمند طبقه ای (Stratified purposive sampling) باشد (۱۶).

نمونه گیری نظری (Theoretical sampling)

شبیه نمونه گیری هدفمند است و همزمان با مراحل پژوهش از جمله جمع آوری اطلاعات از افراد اولیه، تحلیل این اطلاعات،

را به پژوهشگر ارجاع دهند و بیشترین کاربرد را زمانی دارد که شرکت‌کنندگان به سختی در دسترس باشند (۱۸). عنوان پژوهش قابل ریز کردن و انتساب به گروه‌های خاص مانند رفتارهای غیر قانونی یا عناوین ننگ‌آور نیست (۷).

در نمونه‌گیری در شبکه‌ای از اطلاعات بین فردی و بین سازمانی استفاده می‌شود. هر فرد با شخص دیگری مستقیم در ارتباط می‌باشد (۱۴) و با استفاده از شبکه اجتماعی می‌تواند افراد بالقوه شرکت‌کننده و یا مؤثر در پژوهش را (جمعیت پنهان) معرفی نماید. این روش در زمانی که بقیه روش‌های نمونه‌گیری کارایی ندارد، مناسب است (۱۸). ممکن است چند نفر به صورت مکرر توسط افراد مطلع توصیه شوند. در مواردی که این نوع همگرایی میان آرای صاحب‌نظران وجود دارد، افراد انتخاب شده نمونه‌ای بسیار معتبر را تشکیل خواهند داد (۱۹).

نمونه‌گیری قراردادی (Convenience sampling) یا **نمونه‌گیری اتفاقی (Accidental or haphazard sampling)** فرایند انتخاب افراد به صورت آسان و در دسترس است. فراوان‌ترین روش مورد استفاده در پژوهش‌های پرستاری است (۱۳). این روش باعث حفظ زمان، پول و تلاش‌ها می‌شود، ولی ضعیف‌ترین توجیه را دارد و نمونه‌های با اطلاعات کم را شامل می‌شود (۲۰، ۶). در این روش شرکت‌کننده‌ها در زمان صحیح و مکان درستی قرار گرفتند. دانشجویان یک کلاس، بیماران مراجعه‌کننده به درمانگاه در روز خاص، بیماران در حال حاضر بستری با تشخیص خاص یا با مشکل پرستاری مشخص و یا هر پنجمین نفری که به بخش اورژانس مراجعه می‌کند، نمونه‌هایی از این روش هستند. این روش ارزان، در دسترس و اغلب نیازمند زمان کمتری برای جمع‌آوری اطلاعات می‌باشد (۱۲).

نمونه‌گیری با حداکثر تنوع (Maximum variation) استفاده از افراد با زمینه‌های متنوع در یک پژوهش مانند نمونه‌گیری از قسمت‌های مختلف شهر با فرهنگ‌ها و کلاس‌های اجتماعی متفاوت (۲) و یا انتخاب هدفمند طیف وسیعی از تنوع‌ها در ابعاد مورد علاقه می‌باشد (۲۰). ابعاد مرتبط در این نمونه‌گیری به طور وسیعی متفاوت می‌باشد

نمونه‌گیری موارد حساس یا مهم از نظر سیاسی (Politically important or sensitive case sampling)

در این نوع نمونه‌گیری با حذف موارد حساس سیاسی از نمونه‌ها توجه جلب می‌شود و یا باعث عدم توجه می‌شود. نمونه‌گیری به صورت ذاتی و غیر قابل اجتنابی سیاسی است. تنوع استراتژی‌های نمونه‌گیری موارد حاد در برگیرنده انتخاب (و گاهی اجتناب) یک محل حساس سیاسی و یا یک واحد تحلیل می‌باشد. به عنوان نمونه در یک برنامه در ایالتی ممکن است که منطقه خاصی به دلیل تأثیرگذاری مورد توجه یا اغماض قرار گیرد. این به معنی خوب یا بد بودن نمونه‌گیری نیست، بلکه برای مفید بودن و مورد استفاده بودن اطلاعات می‌باشد؛ چرا که منابع فقط اجازه بررسی منطقه محدودی را می‌دهد (۱۷).

نمونه‌گیری گلوله برفی (Snowball sampling)

این نمونه‌گیری گاهی نمونه‌گیری شبکه‌ای (Network sampling)، نمونه‌گیری ارجاع زنجیره‌ای (Chain Referral)، نمونه‌گیری مشهور (Reputational sampling)، نمونه‌گیری فرصت‌مندانه (Opportunistic sampling) و نمونه‌گیری اسمی (Nominated sampling) نامیده می‌شود. روشی برای جمع‌آوری نمونه‌هایی است که از راه‌های دیگر به سختی به دست می‌آیند؛ چرا که از شبکه اجتماعی و دوستان با ویژگی‌های مشترک استفاده می‌شود. پژوهشگر زمانی که تعداد کمی نمونه با ویژگی‌های لازم را پیدا نمود، از آن‌ها می‌خواهد که دیگرانی که ویژگی‌های مشترک دارند را معرفی کنند.

این روش به خصوص برای زمانی که نمونه‌ها از لحاظ اجتماعی دارای قدر و منزلت نیستند (الکلی‌ها، سوء استفاده‌کنندگان از کودکان، متعرضین جنسی، معتادین و مجرمین) مفید می‌باشد. این افراد کمتر تمایل دارند، شناخته شوند. گروه‌های دیگر مانند بیهوشان، بستگان داغدار و افراد موفق در تغییر شیوه زندگی می‌توانند به این روش به آن‌ها دسترسی پیدا کرد؛ چرا که این افراد خارج از سیستم بهداشتی هستند و یافتن آن‌ها مشکل است (۱۲). در واقع در این روش از شرکت‌کنندگان اولیه خواسته می‌شود تا افراد همسان خود

محققین معمولاً یافته‌های حاصل از آن را صرفاً به دلیل خاص بودن رد می‌کنند (۱۹).

نمونه‌گیری از موارد بحرانی (Critical cases sampling)

به تعمیم به طور منطقی اجازه داده می‌شود و حداکثر کارایی اطلاعات را به موارد دیگر تعمیم می‌دهد؛ چرا که اگر در یک مورد صدق می‌کند، در دیگر موارد نیز صادق است (۱۸). این نمونه‌گیری مستلزم انتخاب یک مورد واحد است. این انتخاب زمینه آزمون قطعی یک نظریه، برنامه یا پدیده‌های دیگر را فراهم می‌سازد. استفاده از این راهبرد می‌تواند در پژوهش برنامه‌های آموزشی و پدیده‌های مرتبط با آموزش مفید باشد (۱۹).

نمونه‌گیری همگن (Homogeneous sampling)

این نوع نمونه‌گیری متمرکز، با کاهش تنوع، آسان کردن تحلیل یافته‌ها و مصاحبه در گروه‌های آسان شده می‌باشد (۲۰). راهبرد مقابل نمونه‌گیری با حداکثر تنوع است. هدف این راهبرد انتخاب یک نمونه از موارد مشابه است تا از این طریق گروهی که نمونه معرف آن می‌باشد، به صورت عمیق مورد پژوهش قرار گیرد (۱۹).

نمونه‌گیری با کار موردی داخلی

(Intrinsic casework sampling)

مورد از قبل به صورت ویژه تعریف شده و انتخاب گردیده است؛ چرا که شخص ویژه‌ای است که به سؤال پژوهش پاسخ می‌دهد. این روش نمونه‌گیری که برای مطالعه موردی می‌باشد و شخص برای پاسخ به سؤال پژوهش انتخاب شده است، با نمونه‌گیری کار موردی ابزاری یا تجمعی (Instrumental or collective casework sampling) متفاوت می‌باشد. این روش برای کشف طبقه یا تم تحقیقاتی از چند نفر از میان موارد گوناگون استفاده می‌شود (۹).

نمونه‌گیری از موارد شدید یا موارد مطلوب

(Intensity sampling)

موارد غنی از اطلاعات را شامل می‌شود که پدیده را به طور کامل نشان می‌دهند، اما حد اکثری نیستند (۲۰). این روش نمونه‌گیری از طریق مواردی انجام می‌گیرد که پدیده مورد علاقه

(مانند دانشجویان با فعالیت بالا و فعالیت پایین) (۲۱). این نمونه‌گیری مستلزم افرادی است که دامنه تغییرات پدیده مورد پژوهش را نشان می‌دهند. این روش نمونه‌گیری دو هدف شامل مستند ساختن دامنه تغییرات طرح‌هایی که کمک مالی دریافت کردند و مشخص نمودن این امر که آیا موضوعات، الگوها و نتایج در راستای این پراکندگی‌ها قرار دارند یا خیر را دنبال می‌کند (۱۹).

نمونه‌گیری از موارد معمولی (Typical cases sampling)

نمونه‌گیری از افرادی می‌باشد که طبیعی یا نماینده میانگین افراد مورد پژوهش هستند (۸). این افراد نشان‌دهنده و به تصویر کشنده افراد تیپیک، معمولی و متوسط می‌باشند. در ابتدا تصمیم‌گیری در مورد ویژگی‌های معمول است و سپس به دنبال افراد با این ویژگی‌ها می‌گردند (۲۰). این شیوه می‌تواند به طور ویژه در آزمون‌های مقدماتی برنامه‌های جدید سودمند باشد؛ چرا که تدوین‌کنندگان برنامه‌ها و تعیین‌کنندگان خط‌مشی‌ها انتظار دارند که برنامه آن‌ها برای اکثریت قریب به اتفاق افرادی مؤثر باشد که برنامه برای خدمت به آن‌ها طراحی شده است. در غیر این صورت برنامه مقرون به صرفه نخواهد بود. همچنین نمونه موارد عادی می‌تواند در فروش برنامه‌های جدید به مؤسسات مختلف مفید باشد (۱۹).

نمونه‌گیری از موارد انحرافی (Deviant cases sampling)

نمونه‌گیری از آن‌هایی می‌باشد که نماینده یافته‌های غیر معمول از پدیده مورد علاقه هستند (۸). پژوهشگر زمانی که به دنبال مواردی است که از الگوی غالب متفاوت هستند یا ویژگی آن‌ها با ویژگی سایرین متفاوت است و هدف آن جمع کردن مجموعه‌ای از موارد غیر معمول، متفاوت و ویژه می‌باشد، از این روش استفاده می‌نماید. نمونه‌ها نماینده و گویای کل موارد نیستند (۱۴). به زبان دیگر پژوهش روی فرد یا افرادی می‌باشد که دارای حداکثر یک ویژگی هستند (۲۱). این روش به موارد غیر معمول یا خاص توجه دارد. یافته‌های پژوهش روی موارد خاص یا کرانه‌ای می‌تواند زمینه فهم موارد معمولی را فراهم سازد. یک مشکل احتمالی که در بررسی موارد استثنایی یا کرانه‌ای وجود دارد، این است که

را به میزان فراوان و نه به گونه‌ای استثنایی نشان می‌دهند. در این روش از بروز مشکلات ناشی از نمونه‌گیری کرانه‌ای جلوگیری می‌شود. به عنوان نمونه توجه به افرادی که در سطح منطقه یا شهر از احترام و شهرت زیادی برخوردارند. از طریق بررسی این موارد که کمتر خاص هستند، احتمال بیشتری وجود دارد که پژوهشگر به یافته‌هایی دست یابد که بیش اکثریت افراد را در جهت بهبود فعالیت‌های خود عمیق‌تر سازد (۱۹).

نمونه‌گیری معیاری (Criterion sampling)

انتخاب همه مواردی که دارای بعضی معیارها هستند. بچه‌های مورد سوء استفاده قرار گرفته در یک مرکز درمانی نمونه‌ای از این انتخاب می‌باشد (۱۷). این روش مستلزم انتخاب مواردی است که ملاک مهمی را برآورده می‌سازند. این راهبرد به ویژه هنگام پژوهش در برنامه‌های آموزشی مانند پژوهش خاصی از برنامه دکتری و انتخاب فارغ‌التحصیلان ۱۰ سال قبل و جدید برای مشخص شدن نقاط قوت و ضعف برنامه مفید می‌باشد (۱۹).

نمونه‌گیری نظریه‌مدار، مبتنی بر نظریه و یا سازه عملیاتی

(Theory-based or operational construct sampling)

این روش زمانی به کار برده می‌شود که هدف پژوهش کسب آگاهی در زمینه تجلیات واقعی سازه‌های نظری باشد. برای نمونه می‌توان نظریه رشد هوش پیازه را ذکر نمود که به صورتی گسترده برای تفسیر پدیده‌های آموزشی مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۷). یافته‌ها بیانگر سازه نظری مورد تمایل پژوهشگر است؛ به طوری که سازه را ساخته و پرداخته است و مورد آزمایش قرار می‌دهد (۱۶).

نمونه‌گیری از موارد منفی یا غیر متأكد

(Negative or disconfirming cases sampling)

نمونه‌گیری از آن‌هایی می‌باشد که از قانون مستثنی هستند یا از قوانین جاری تبعیت نمی‌کنند (۱). در این روش یک استثناء برای برجسته کردن یک قانون یا فرضیه پیگیری می‌شود (۲۰). این روش با هدف پی بردن به اعتبار پژوهش‌های انجام شده قبلی صورت می‌گیرد. فرایند اعتباریابی می‌تواند به دو طریق انجام گیرد. شیوه اول، پژوهش درباره مواردی است که احتمال می‌رود الگوها، موضوعات و معانی کشف شده در پژوهش‌های موردی

قبلی را تأیید نمایند. چنانچه مورد یا موارد جدید تأییدکننده یافته‌های قبلی باشند، اعتبار و تعمیم‌پذیری الگوها، موضوعات و معانی تقویت می‌گردد. شیوه دوم، پژوهش درباره مواردی است که برای رد یافته‌های پژوهش‌های قبلی مناسب می‌باشند. چنانچه یافته‌های حاصل از این موارد الگوها، موضوعات و معانی قبلی را تأیید نمایند، اعتبار و تعمیم‌پذیری داده‌های قبلی بسیار تقویت می‌گردد. اما اگر نتایج جدید به دست آمده یافته‌های قبلی را تأیید نکنند، پژوهشگر به بینش جدیدی در زمینه محدودیت تعمیم‌پذیری یافته‌های قبلی دست می‌یابد (۱۹).

نمونه‌گیری پشت سر هم (Sequential sampling)

پژوهشگر مواردی را جمع می‌کند تا مقدار اطلاعات جدید یا تنوع موارد تکمیل شود و اشباع به وجود آید (۱۴). پژوهشگر در این روش نمونه‌گیری از یک نمونه یا گروهی از نمونه‌ها در فواصل زمانی معین اطلاعات جمع‌آوری می‌کند و به تحلیل می‌پردازد. سپس در صورت نیاز سراغ گروه دیگری می‌رود. این روش نمونه‌گیری شانس نامحدودی را برای تنظیم پژوهش و به دست آوردن دیدگاهی حیاتی در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد (۲۱).

نمونه‌گیری از موارد منفرد (Unique cases sampling)

نمونه‌گیری از مجموعه‌ای از چیزهای بسیار نادر می‌باشد که به صورت تصادفی کشف می‌شوند (۲۰). این نوع نمونه‌گیری همیشه مورد توجه پژوهشگران کیفی به ویژه در حیطه مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی است. در این نمونه‌گیری، نمونه یا مورد دارای اهمیت ویژه‌ای فراتر از بعضی از ایده‌های کلی دارد (۲۲).

نمونه‌گیری از کار موردی تجمعی یا ابزاری

(Instrumental or collective casework sampling)

این روش انتخاب یک یا تعدادی از موارد است که از تعدادی از نمونه‌های احتمالی یا جایگزین انتخاب می‌شوند تا زمینه پژوهش مشخص شود (۹).

نمونه‌گیری از مورد ایده‌آل

(Ideal case or bell weather sampling)

نمونه‌گیری از موقعیت کامل یا پیروی از اصل «اگر نمی‌تواند

بحث

از نظر فنون نمونه‌گیری، پژوهش کیفی در مقایسه با پژوهش کمی انعطاف‌پذیرتر است. این انعطاف‌پذیری ناشی از ماهیت غیر قابل پیش‌بینی طرح در پژوهش کیفی است. به عبارت دیگر پژوهش کیفی در تدوین و تهیه روش‌های بررسی پدیده‌ها برای کسب بینش بیشتر، آزادی بیشتری را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد. اگرچه نمونه‌گیری در تحقیق‌های کیفی به نوعی هدفمند است، ولی این نوع نمونه‌گیری در قالب‌های مانند نمونه‌گیری گلوله برفی، مبتنی بر نظریه، موارد حاد، موارد ایده‌آل، پشت سر هم، موارد منفی و ترکیبی انجام می‌گیرد و بسته به نوع مطالعه از یکی یا بیش از یک نوع نمونه‌گیری استفاده می‌شود.

نتیجه گیری

نمونه‌گیری در تحقیقات کیفی دارای تنوع بیشتری بوده و بسته به هدف و روش مطالعه کیفی یکی از روش‌های نمونه‌گیری کیفی مورد استفاده می‌گردد.

تشکر و قدردانی

پژوهشگر بر خود لازم می‌داند از راهنمایی‌های سرکار خانم دکتر پرخیده حسنی و دکتر ژایلا عابدسعیدی کمال تشکر را بنماید.

این جا کار کند، در هیچ جای دیگری کار نمی‌کند» می‌باشد (۲۱). پژوهشگر در این نمونه‌گیری دستورالعملی را برای یک موقعیت توصیف می‌کند که می‌گوید وضعیتی ایده‌آل برای مشاهده پدیده مورد علاقه من است (۲۳).

نمونه‌گیری ترکیبی یا ترکیبی هدفمند

(Combination or mixed purposeful sampling)

در این نمونه‌گیری تلفیق و انعطاف‌پذیری باعث به دست آمدن علایق و نیازهای چندگانه می‌شود (۱۷). نمونه‌گیری با استفاده از ترکیبی از دو یا بیش از دو روش هدفمند انجام می‌گیرد؛ چرا که گاه پیچیدگی‌های مورد تحقیق باعث استفاده از این روش می‌شود. به عنوان نمونه می‌توان نمونه‌گیری با حداکثر تنوع را با گلوله برفی، مبتنی بر نظریه و همگن برای زنان مورد سوء استفاده قرار گرفته به کار رود (۲۲).

نمونه‌گیری هدفمند طبقه‌ای

(Stratified purposeful sampling)

به تصویر کشیدن خصوصیات زیر گروه ویژه‌ای از علایق و مقایسه تسهیلات می‌باشد (۱۷). اندکی با نمونه‌گیری حداکثر تنوع تفاوت دارد. نمونه‌گیری هدفمند طبقه‌ای چندین مورد از هر یک از انواع تغییرات مشخص شده را (مانند متوسط، بالاتر از متوسط و پایین‌تر از متوسط) با توجه به پدیده تحت بررسی در بر می‌گیرد. پژوهشگر با در نظر گرفتن چندین مورد از هر نوع می‌تواند ویژگی‌های هر نوع و پراکندگی‌های موجود در آن‌ها را مورد شناسایی قرار دهد (۱۹).

References

1. Higginbottom GM. Sampling issues in qualitative research. Nurse Res 2004; 12(1): 7-19.
2. Byrne M. Sampling for qualitative research. AORN J 2001; 73(2): 494, 497-8.
3. Thompson C. If you could just provide me with a sample: examining sampling in qualitative and quantitative research papers. Evid Based Nurs 1999; 2: 68-70.
4. Coleman T, Williams M, Wilson A. Sampling for qualitative research using quantitative methods. 1. Measuring GPs' attitudes towards discussing smoking with patients. Fam Pract 1996; 13(6): 526-30.
5. Ayres L. Qualitative research proposals--part III: sampling and data collection. J Wound Ostomy Continence Nurs 2007; 34(3): 242-4.
6. Tuckett AG. Qualitative research sampling: the very real complexities. Nurse Res 2004; 12(1): 47-61.
7. Munhall PL. Nursing research. Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning; 2011.
8. Devers KJ, Frankel RM. Study design in qualitative research--2: Sampling and data collection strategies. Educ Health (Abingdon) 2000; 13(2): 263-71.
9. Curtis S, Gesler W, Smith G, Washburn S. Approaches to sampling and case selection in qualitative research: examples in the geography of health. Soc Sci Med 2000; 50(7-8): 1001-14.

10. Cutcliffe JR, McKenna HP. When do we know that we know? Considering the truth of research findings and the craft of qualitative research. *Int J Nurs Stud* 2002; 39(6): 611-8.
11. Coyne IT. Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling; merging or clear boundaries? *J Adv Nurs* 1997; 26(3): 623-30.
12. Burns N, Grove SK. The practice of nursing research; conduct, critique, and utilization. 5th ed. Philadelphia, PA: Elsevier Saunders; 2005.
13. Boswell C, Cannon Sh. Introduction to nursing research. 3rd ed. Burlington, MA: Jones & Bartlett Publishers; 2012.
14. Neuman LW. Social research methods. 6th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education; 2007.
15. Onwuegbuzie AJ, Collins KMT. A typology of mixed methods sampling designs in social science research. *Qualitative Report* 2007; 12(2): 281-316.
16. Taylor-Powell E. Questionnaire design asking questions with a purpose [Online]. [cited 1998]; Available from: URL: <http://learningstore.uwex.edu/assets/pdfs/g3658-2.pdf>
17. Patton MQ. Qualitative research and evaluation methods. 3rd ed. Thousand Oaks, CA: Sage; 2002.
18. Streubert Speziale HJ, Streubert Streubert HJ, Carpenter DR. Qualitative research in nursing: advancing the humanistic imperative. 5th ed. New York, NY: Lippincott Williams & Wilkins; 2011.
19. Gal MD, Bourg V, Gal J. Quantitative and qualitative research in educational and psychology sciences. Trans. Nasr AR, Arizi HR, Abolghasemi M, Pakseresht MJ, Kiamanesh AR, Bagheri, et al. Tehran, Iran: Shahid Beheshti University of Medical Sciences; 2012.
20. Onwuegbuzie AJ, Dickinson WB, Leech NL, Zoran AG. A qualitative framework for collecting and analyzing data in focus group research. *International Journal of Qualitative Methods* 2009; 8(3): 1-21.
21. Castillo JJ. Sequential sampling method [online]. [cited 2010]; Available from: URL: <http://explorable.com/sequential-sampling.html>
22. Teddlie C, Yu F. Mixed methods sampling a typology with examples. *Journal of Mixed Methods Research* 2007; 1(1): 77-100.
23. Sandelowski M. Combining qualitative and quantitative sampling, data collection, and analysis techniques in mixed-method studies. *Research in Nursing & Health* 2000; 23(3): 246-55.

Qualitative research Sampling

Rostam Jalali¹

Received date: 05.11.2012

Accept date: 12.01.2013

Abstract

Introduction: In qualitative research the sampling process is usually determined by the methodology employed. However, this is not always evident in published qualitative research papers as many qualitative studies appear not to have a clearly defined methodological approach. Indeed, pragmatic researches focus on the need to adopt a flexible rather than rigid approach to application of qualitative methodologies. Therefore, this study was performed to review previous research to clarify qualitative sampling. Valid articles and books were used in this review study.

Method: The keywords qualitative research and sampling were searched in Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature (CINAHL), ProQuest, PsycINFO, ScienceDirect, Scopus, and Medline databases.

Results: Although sampling methods in qualitative research are known as purposive sampling, there is an extensive spectrum of sampling methods such as quota, snowball, theoretical, critical cases, homogeneity, sequential, criterion, and combination sampling.

Conclusion: The purpose of sampling in qualitative research is not to establish a random or representative sample draw from a population, but rather to identify specific groups of people, who either possess characteristics or live experiences relevant to the social phenomenon being studied. Informants are identified because they will enable the exploration of a particular aspect of behavior relevant to the research. The benefits of the qualitative approach to health care research are becoming increasingly recognized by both academics and clinicians. However, misunderstandings about the philosophical basis and the methodological approach remain. The process of sampling is one of the principal areas of confusion. Sampling is a very complex issue in qualitative research. This is due to the many variations of qualitative sampling described in the literature, and much confusion and overlapping of types of sampling.

Keywords: Qualitative research, Purposive sampling, purposive sampling, sampling

Type of article: Original article

Citation: Jalali R. Qualitative research Sampling. J Qual Res Health Sci 2013; 1(4): 310-20.

1- Faculty Member, Kermanshah University of Medical Sciences, School of Nursing and Midwifery, Kermanshah University of Medical Sciences, Kermanshah, Iran

Corresponding Author: Jalali Rostam, Email: ks_jalali@yahoo.com